

HASAN HÂCE B. YÛSUF (RUMELİ-YENİŞEHİR, 138? – KUDÛS, 1441) VE ESERLERİ

Sinan UYĞUR (*)

Öz

Hasan Hâce b. Yûsuf, Rumeli Yenişehir'inin Koçbasan köyünden olup buradan gençlik yıllarında ilim ve irfan arzusuyla ayrılıp Bursa'da Emir Sultan Hazretlerine intisap etmiştir. Uzun süren riyazet ve mücahede ile sülûk menzillerini, tarikat konaklarını ve devre-i beşeriyetini tamamlayan Hasan Hâce, Emir Sultan tarafından Balıkesir'e şeyh olarak tayin edilmiş ve bu görevini Emir Sultan'ın vefatına kadar devam ettirmiştir. Emir Sultan'ın vasiyetiyle Dergâhın başına geçen Hasan Hâce 12 yıl bu vazifeyi yerine getirdikten sonra, 1441'de hac dönüşünde, Kudüs'te dar-ı bekaya intikal etmiştir. İlim dünyasında bilinen Müzîlü's-Şükûk'undan başka ilahileri ve tasavvufî içeriğe sahip Sülûk-i Âşîkîn adlı bir eseri daha mevcut olup bu eserlerinden gerek tasavvuf edebiyatı ve gerekse tasavvuf tarihi bakımından dikkate şayan bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hasan b. Yûsuf, tasavvuf, tasavvufî Türk edebiyatı, tasavvuf tarihi.*

Hasan Hâce b. Yûsuf (Rumeli-Yenisehir 138? – Jerusalem 1441) and His Works

Abstract

Hasan Hâce b. Yûsuf was born in the Kocbasan Village of the Rumeli Yenisehir which he left to be a dedicated follower of His Highness Emir Sultan in Bursa to engage in wisdom. After completing the spiritual journey stages, tarîqa stages and the mankind stage with a long-lasting asceticism and self-struggle Hasan Hâce was appointed as the Sheikh of Balıkesir by His Highness Emir Sultan, which he maintained until the death thereof. He became the head of the Dervish Convent upon His Highness Emir Sultan's will for 12 years and passed away in Jerusalem in 1441 following his pilgrimage. He wrote some hymns and "Sülûk-i Âşîkîn" containing sufistic themes other than the known "Müzîlü's-Şükûk". It can be concluded from his works that Hasan Hâce b. Yûsuf is important both for the sufi literature and sufi history.

Keywords: *Hasan b. Yûsuf, sufizm, sufi literature, sufi history.*

*) Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi (e-posta: elmek: turkoloji@yahoo.com)

Giriş

1. Hayatı

Emir Sultan (1368-1429) Hazretlerinin halifesi ve halefi olan Hasan b. Yûsuf, kaynaklarda Hasan Hâce Hazretleri (Nimetullah Efendi, vr. 44b; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 86a), Eş-Şeyh Hasan Hâce ibni Yûsuf (İsmail Belîğ, 1287, s. 79), İbni Yûsuf Hasan Hoca (Hüseyin Vassâf, 2011, s. 353), Hasan Hâce (Mehmed Süreyya, 1308, s. 118), Hasan Efendi (Mehmet Tahir, 1972, s. 105) diye zikredilmektedir. İlahilerinde ise Hasan veya Hasan Halvetî mahlaslarını kullanan müellifin hem kendisi hem de eserleri yeterince bilinmemektedir. Bunda Hasan Hâce'nin Kudüs'te vefat etmesi ve Emir Sultan Dergâhu idaresinin Mehmet Salih'den sonra Celvetî şeyhlerinden İshak Efendi'ye, Tayyip Efendi'den sonra da Nakşibendiye tarikatından icazet alan Yağcızâde Ahmed Efendi'ye geçmesi (Tek, 2007, s. 88-90) etkili olsa gerektir.

Hasan Hâce ile ilgili bilgilerin ekserisi, Emir Sultan'dan sonra Dergâha şeyh olması sebebiyle Emir Sultan'la ilgili menakıpları ihtiva eden eserlerde yer almaktadır. Bu sebeple Hasan Hâce ile alakadar malumatın bulunabileceği Nimetullah Efendi'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân, Hüsâmeddin Bursevî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân, Yahya b. Bahşi'nin Menâkıb-ı Cevâhir, Zeynelabidin b. Hacı Kasım'ın Menâkıbü'sh-Şerîf Hazret-i Emîr Sultân ve Bursalı Mehmed Şevkî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Baba, 1991) adlı eserleri başta olmak üzere tezkireler ve bibliyografya niteliğindeki pek çok eser taranmış ve müellifin hayatına, şahsiyetine, eserlerine ve sanatına ışık tutabilecek malzeme derlenmiştir.

Hasan Hâce'nin doğduğu yer kesin olarak bilinmemekle birlikte kaynakların ekserisi Hasan Hâce'yi Rumeli Yenişehir'i yakınlarında bulunan Koçbasan köyünden göstermektedir (Nimetullah Efendi, vr. 44b; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 86a; İsmail Belîğ, 1287, s. 79). Sicill-i Osmanî'de (1308, s. 118) Mehmed Süreyya'nın, Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'de (1975, s. 69) ise Taşköprizâde'nin onu Karesili olarak göstermeleri, Hasan Hâce'nin Balıkesir'de Emir Sultan'ın emriyle irşat faaliyetinde bulunmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Hasan Hâce elbette Rumeli Yenişehir'indedir. Çocukluk ve gençliğinin ilk yıllarını burada geçirmiştir. Ancak doğum tarihi ve doğum yeri belli değildir.

Yenişehir'in İslamlaşması ve Türkleşmesi tarihinin Hasan Hâce'nin özel tarihi ile keşmesi sebebiyle burada Yenişehir ile ilgili malumatın da verilmesi yerinde olacaktır. Yenişehir, 1385-1386 yıllarında I. Murad Hüdavendigar'ın emriyle Osmanlı serdarlarından Evrenos Bey'in eliyle fethedilmiştir (Delilbaşı ve Arıkan, 2001, s. XX). XIV. yüzyılın başında önemini yitirip terk edilmiş olan şehir, 1387'den sonra Türkler tarafından yeniden kurulmuştur (Delilbaşı ve Arıkan, 2001, s. XXV). Evrenos Bey'in oğlu Burak Bey yönetiminde imarına başlanan Yenişehir ve çevresi (Lowry, 2008, s. 91), ilk başta Evrenos Bey ile gelenler ve daha sonra Turhan Bey döneminde gelenler tarafından iskân edilmiştir (Delilbaşı ve Arıkan, 2001, s. XX-XXIII). Ancak Yenişehir'de Koçbasan köyünün yanı sıra İnehanlı, Menteşeli, Topuzalar, Sarucalar, Saruhanlı, Sakallu, Germiyanlı, Aydınlu gibi pek çok köy adı da Anadolu'dan buraya göçün nerelerden gerçekleştiğini gösterir

niteliktedir (Delilbaşı ve Arıkan, 2001, s. 27-34). Bu yer adlarından I. Bâyezid'in 1390'da Germiyanogulları, Menteseogulları, Saruhanogulları ile Aydınoğulları Beyliklerine son vermesinin ardından bahsedilen yerlerden de bölgeye önemli bir nüfusun yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Aynı defterde Koçbasan ve çevre köylerden Mecâver, Topuzalar, İnehanlı, Buguldayık, Hasan Tatarı, Çoban Kuyusu ve Sudeşli köylerinde Yörüklerin oturdukları kaydı (Delilbaşı ve Arıkan, 2001, s. 31-33) bu göçün topluca olduğu kanaatini hasıl etmektedir. Bahsettiğimiz iskân politikasıyla bölgenin İslamlaşması ve merkezî idareye bağlı bir zümrenin burada var olması amaçlanmış olmalıdır.

Osmanlı coğrafyasında Aydın ve Bursa'da Yenişehir adlı sancakların mevcudiyeti, şehre iskân ettirilenlerin bahsedilen coğrafyalardan olabileceğini düşündürmektedir. Hicrî 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala'da (Delilbaşı ve Arıkan, 2001) Bursa adının geçmemesi ve Aydın-Yenişehir ile Mentese-Tavas'ta Koçbasan ve Koçbasanlı isimli Yörük köy ve cemaatlerinin XVI. yüzyılda da var olması (Yazıcı, 2002, s. 52-180), Hasan Hâce ve akrabalarının Bursa değil de Aydın-Yenişehir'inden göçmüş olabilecekleri kanaatini hasıl etmektedir. Bahsedilen defterde Koçbasan'da Yörüklerin oturduğu bilgisi de bu kanaati destekler niteliktedir.

Nimetullah Efendi'nin eserinde Hasan Hâce'nin amcası El-Hac Koçbasan ve akrabalarından bahsedilmekte ve koyunculukla geçindikleri dile getirilmektedir. Bununla bağlantılı olarak Hasan Hâce'nin doğduğu köyün adının hikâyesi bu eserde (Nimetullah Efendi, vr. 48b) şöyle anlatılmaktadır:

El-Hâc Koçbaşan, Hâce Hazretlerinin yanına geldikde suâl eydür ki “Ne diledün Allâh'dan.” Dir ki “Dünyâ diledüm.” Hâce Hazreti kaçımak isteyecek cevâb virür ki “Allâh Teâlâ baña dünyâ vîrsün. Ben dünyâ ile âhireti bulurım.” Allâh Teâlâ ol kimesneye ol-kadar dünyâ virür ki nihâyetsüz. Bâzâr yolunu üzerine evler yapup her kimse ki yoldan geçe elbette getürüp ziyâfet idüp her zamânda evine gelene âdem başına bir koyun boğazlamağı âdet idinür. Rivâyet iderler ki gice konuğa boğazladuğı çoç ve koyun her ne ise ertesi gene koyun sürüsünde bulunurlar imiş. Koçbaşan diyü lakap komağa bâ'îş ol olmış.

Yukarıdaki metinden Koçbasan'ın, Hasan Hâce'nin amcasının adı değil de onun lakabı olduğu ve bu lakabın köye ad olarak verildiği anlaşılmaktadır. Bu isim her ne kadar yukarıda anlatılan vakayla ilişkilendirilse de Hasan Hâce'nin amcası ve ona bağlı diğer aile fertlerini de içine alan Yörük cemaatlerinden Koçbasanlarla bağlantılı olmalıdır. Kelimenin bünyesine bakıldığında bunun böyle olduğu daha iyi anlaşılacaktır. “El-hac Koçbasan”ın özelliği gelip geçeni ağırlamak için onlara koç kesip ziyafet vermesidir ki bu durumda onun lakabının “Koçbasan” değil de “Koçkesen” veya “Koçkiran” olması gerekirdi. Dolayısıyla Yörük cemaatinin adı ile Hasan Hâce'nin amcasının vasfının kaynaştırılmasının bu adlandırmada etkili olabileceği fikri de burada göz ardı edilmemelidir.

Hasan Hâce'nin tevellüt tarihi belli değilse de, şeyhlik makamına 1429'da geçtiği, Sülûk-i Âşıkîn'i de şeyh olduktan sonra kırklı yaşlarında yazdığı (Hasan Hâce, a, vr.

131a) ve 1441’de de vefat ettiği düşünülünce 1380’li yıllarda doğmuş olduğu söylenebilir. Çocukluğu hakkında bir şey bilmediğimiz Hasan Hâce ilk tahsilini Koçbasanlar köyünün yakınındaki Yenişehir’de almış (Hüsâmeddin Bursevî, vr. 86b; Hüseyin Vassâf, 2011, s. 353) olmalıdır. Fethinden itibaren Türk nüfus tarafından iskân ve imar edilen Yenişehirde 1454/55 yıllarında Câmi, Hatip Hâce, Satı, Tekeli İmamı, Kirişçi Hacı, Bedreddin Hâce, Tabbagan, Hacı İbrahim, Veled Reis, Demircü, Yegân Oğlu adlarını taşıyan on bir Müslüman mahallesinin yanında sadece bir Hristiyan mahallesi bulunmaktadır (Delilbaşı ve Arıkan, 2001, s. XXV). Müslümanların çokluğuna ve yukarıda bahsedilen imar çalışmalarına binaen, fethin akabinde bölgeye gelen Müslümanların temel İslâmî ilimleri öğrenmeleri için İslâmî eğitim veren kurumların Yenişehir’de faaliyette bulunmuş oldukları mümkün görünmektedir. Ancak buradaki eğitim genç Hasan’ı tatmin etmemiş olacak ki ilim ve irfan arzusuyla sılasından ayrıлып yollara düşer ve bu seyahatinde bir şeyhe intisap ederek ona hizmet etmeye başlar. Bir müddet sonra gördüğü rüya onun için dönüm noktası olur. Şeyhi de bu rüyası üzerine, “Senüñ nasîbüñ bizden degüldür. Burusa’da Emîr Sultân Hazretlerine var. Senüñ hazz ü sermedîñ andadır.” deyince genç Hasan, Bursa’nın yolunu tutar (Nimetullah Efendi, vr. 44b). Bursa’ya Emir Sultan Dergâhına gelen Hasan, Emir Sultan’dan iltifat görür ve burada zahirî ve batınî ilimleri tahsil eder. Emir Sultan’ın gözetiminde uzun süren riyazet ve mücahede ile sülûk menzillerini, tarikat konaklarını ve devre-i beşeriyetini tamamlar. Emir Sultan tarafından yanına Bedrüddin Halife de verilerek Hasan Hâce Balıkesir’e şeyh ve halife olarak tayin edilir (Nimetullah Efendi, vr. 46a).

Hasan Hâce, Bedrüddin Halife ile Balıkesir’e gelince o yerin Sancak Beyinin oğullarına şaşaalı bir sünnet düğünü yaptığını görür ve onu böyle yapmaması hususunda uyarır. Bu sebeple Sancak Beyi, Hasan Hâce ve Bedrüddin Halife’ye gazaplanır. Hasan Hâce’nin sünnet olacak çocuklara nazar etmesi üzerine, çocuklar attan düşerek teslim-i can ederler. Hatasını anlayan Sancak Beyi ise ölen çocuklarını defnettikten sonra beylik elbiselerini çıkarıp Hasan Hâce’nin kaldığı yere gelir ve ona intisap etmek ister. Hasan Hâce önce kabul etmek istemezse de sonradan Sancak Beyine odunculuk görevini verir. Zaman içinde daire genişler ve pek çok kişi Hasan Hâce’ye gelip mürid olur (Nimetullah Efendi, vr. 46a-46b; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 87b).

Hasan Hâce’nin sert, ödünsüz, disiplinli bir mizaca sahip olduğu hem kendi riyazet ve mücahedesinden (Nimetullah Efendi, vr. 45b; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 87a) hem de Bedrüddin Halife’yi her zaman azarlamasından (Nimetullah Efendi, vr. 47a, Hüsâmeddin Bursevî, vr. 88a) anlaşılmalıdır. Hasan Hâce’dan sonra posta geçen Bedrüddin Halife, Emir Sultan’a bu durumu şikâyet eder. Emir Sultan ise hakaretin şahsına değil de onun kötü fiillerine olduğunu ifade eder ve kısa bir zaman sonra da Bedrüddin Halife’yi İvrindi’de görevlendirir (Nimetullah Efendi, vr. 47a; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 88a).

Hasan Hâce’nin şiirlerinde “Halvetî” sıfatını kullanması da bu riyazet ve mücahedesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Bu sıfat onun Halvetî tarikatına mensup olduğu düşüncesini de hasıl etmektedir. Bu sebeple Hasan Hâce’nin hangi tarikata bağlı olduğunun

anlaşılabilmesi için Emir Sultan Hazretlerinin tarikatının tespit edilmesi lazım gelmektedir. Emir Sultan'ın Kübrevî (Hüseyin Vassâf, 2011, s. 344; Türer, 2005, s. 213) ve Halvetî (Mehmed Şemseddin, 1997, s. 36; Ocak, 1997, s. 58) olduğuna dair görüşler olsa da, gerek Hasan Hâce'nin Müzîlü's-Şükûk adlı eserinde Emir Sultan'ın tarikat silsilesi (Utku, 2011, s. 222-224), gerekse Lütfullah Karamanî'nin Cenâhu's-Sâlikîn (Utku, 2011, s. 344-346) adlı eserinde "Buhariyye" tarikatındaki halvetin Nakşibendiye tarikatındaki halvete benzediğinden bahsedilmesi yukarıdaki görüşleri çürütmektedir. Aynı zamanda, bu eserde Emir Sultan Dergâhının dördüncü postnişini Lütfullah Karamanî tarikatından bahsederken "Buhariyye" ifadesini kullanmaktadır ki onun zamanında Emir Sultan'ın tarikatının kurumsallaştığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Hasan Hâce'nin Buhariyye tarikatına mensup olduğu ve her ne kadar Halvetî mahlasını kullansa da Halvetî olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Hasan Hâce, Balıkesir'de iken ahbap ve ashabıyla senede bir kere Emir Sultan Hazretlerini ziyarete gider ki Emir Sultan'a bağlı diğer halifelerin de aynı uygulamada bulunmaları ve şeyhlerini ziyaret etmeleri sonraları "Erguvan Cemiyeti, Erguvan Faslı, Erguvan Bayramı" (Algül, 2007, s. 99) olarak anılan toplanmaları doğurmuştur. Hasan Hâce'nin ahbap ve ashabıyla beraber yapmış olduğu bu ziyaretlerin birisinden Lütfullâh Efendi'nin Cenâhu's-Sâlikîn ile Nimetullah Efendi ve Hüsâmeddîn Bursevî'nin eserlerinde anlatılmaktadır. Lütfullâh Efendi, Bedrüddin Efendi'den naklen mevsimin kış ve kendilerinin de riyazet ve mücadele içinde olduklarından (Utku, 2011, s. 344) bahsetmektedir. Ancak Hüsâmeddîn Bursevî bu ziyaretlerin âdet olduğunu ve Emir Sultan'ın eleştirdiği ziyaretin de Ramazan'da meydana geldiğini (Hüsâmeddîn Bursevî, vr. 87b) yazmaktadır. Nime-tullâh Efendi ise bu olayın yaz günü ve Ramazan'da cereyan ettiğini ve bu sebeple Emir Sultan Hazretlerinin Hasan Hâce'yi uyardığını (Nimetullah Efendi, vr. 46b) zikretmektedir. Bu bilgilerden en sahihi ilki olmalıdır. Çünkü Bedrüddin Halife'den naklen Lütfullah Efendi olayı aktarmıştır. Diğerleri ise menkıbelerin nasıl değişim ve dönüşüm yaşayabileceklerini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Dolayısıyla aktarılan bu olaydan Hasan Hâce'nin hangi tarihte Balıkesir'e görevlendirildiği anlaşılamamaktadır.

Emir Sultan'ın vefatına (H. 833) kadar Hasan Hâce Balıkesir'deki irşat vazifesini sürdürür ve bu süre zarfında Balıkesir'in etraf köylerinden bir sipahinin kızıyla evlenir (Nimetullah Efendi, vr. 49b; Hüsâmeddîn Bursevî, vr. 88a). Ancak bu evlilikten çocuğunun olup olmadığı hakkında kaynaklarda bir malumat yoktur.

Vefatına yakın Emir Sultan Hazretleri, Hasan Hâce'nin kendinden sonra şeyh olması hususunda yakın çevresine vasiyette bulunur (Nimetullah Efendi, vr. 47a; Hüsâmeddîn Bursevî, vr. 70a). Emir Sultan Hazretlerinin 1429'da vefatından sonra bir heyet Hasan Hâce'ye gelerek vasiyetten bahsederlerse de Hasan Hâce şeyhlik makamına geçmek istemez; ancak sonuçta ikna edilir (Mehmed Mecdî, 1269, s. 132). Balıkesir'den Bursa'ya dönen Hasan Hâce büyük bir üzüntüye gark olur, yemeden içmeden kesilir ve kendini Keşiş Dağı'na vurur (Nimetullah Efendi, vr. 47a; Hüsâmeddîn Bursevî, vr. 88a). İçinin ateşi biraz söndükten sonra Emir Sultan'ın mezarı başına gelmiş otururken bir hemşehrisi

elinde birkaç lokma mumbarla gelerek Hasan Hâce'nin yemesi için ısrar eder. Hasan Hâce bir lokma almak isteyince Emir Sultan'ın sitemiyle karşılaşır ve yine dağlara gider. Gönülünün ateşi söndükten sonra seccadeye geçer ve müridleri irşada ve sevenleri islahaya devam eder (Nimetullah Efendi, vr. 47b, Hüsâmeddin Bursevî, vr. 88a-88b).

Emir Sultan Dergâhına şeyh olduktan sonra hatırına sıla arzusu düşen Hasan Hâce sevenleri ile birlikte Yenişehir'e gider. Halkın ekserisi Hasan Hâce'yi karşılamak için şehirden çıkar ve Hâce'ye hürmet eder. Misafir etmek için birbirleriyle yarışlar. Bunun üzerine Hasan Hâce, katırının durduğu yerde konacağını söyleyerek katırını salıverir. Katırın Sofular mahallesindeki Câmî-i Şerif'in önünde durması üzerine burada konaklar. Yenişehir halkının Emir Sultan Hazretlerinin kim olduğunu bilmediğini gören Hasan Hâce hoş sözleri, güzel konuşmaları ve nasihatleri ile halkın gönlünü kazanır, Cuma günü geldiğinde Eski Cami'ye gidip vazünasihat edip Yunus Halife'ye icazet vererek vilayete şeyh ve halife tayin eder (Nimetullah Efendi, vr. 48a; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 89a). Hasan Hâce'den sonra Emir Sultan Dergâhına geçen diğer halifelerin de Hasan Hâce'nin burada başlattığı faaliyeti devam ettirdikleri ve Yenişehir halkını irşada uğraştıkları görülmektedir (Nimetullah Efendi, vr. 48a; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 89a). Bu da Emir Sultan Dergâhında Hasan Hâce'nin tesirinin ne derecede olduğunu göstermesi bakımından önemli bir veri olarak değerlendirilebilir.

Şehirden kalkıp doğduğu köye giden Hasan Hâce akrabaları ile görüşüp burada birkaç gün kaldıktan sonra başka bir köye geçer. Rumeli'de az bir vakit kaldıktan sonra Hasan Hâce Bursa'ya döner (Nimetullah Efendi, vr. 48b-49a; Hüsâmeddin Bursevî, vr. 89a).

Hasan Hâce, 11 yıl irşad makamında oturduktan sonra Hac farızasını yerine getirmek için Hicaz'a gider, dönüşte hastalanır ve Beyt-i Maktis'e geldiğinde vefat eder. Kudüs'te medfun olan Hasan Hâce'nin mezar taşında "Şeyh Hasan er-Rûmî" diye yazılı olduğu (Hüsâmeddin Bursevî, vr. 89a; İsmail Belig, 1287, s. 80) rivayet edilse de bugün mezarının yeri meçhuldür.

2. Eserleri

2.1. Müzîlü's-Şükûk

Tasavvufî içeriğe sahip olan Müzîlü's-Şükûk, Hasan Hâce'nin Emir Sultan'ın vefatından sonra yazmış olduğu Arapça eseridir. Hasan Hâce'yle ilgili kaynaklarda sıkça zikredilen bu eser Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesinde 1701 numarayla Ulucami kısmına kayıtlı olup Bursalı Mehmet Tahir Efendi tarafından Cami-i Kebir Kütüphanesi-ne bağışlanmıştır (Hasan Hâce, b, iç kapak; Mehmet Tahir, 1972, 105).

Mustafa Utku eseri Türkçeye aktarıp "Emir Sultan Hazretlerinin Menkıbeleri" (2011) adlı çalışmasının içinde yayınlamıştır. Bu çeviriden eserin yedi bâb ve elli altı fasıl üzerine tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Eserin tercümesi şu bâblardan oluşmaktadır (Utku, 2011, s. 215):

Birinci bâb şeyh edinmenin vacipliği,
İkinci bâb Rasûlullâh sallallâhu aleyhi vesellemi tanımak,
Üçüncü bâb Rasûlullâh sallallâhu aleyhi vesellemin Âlini sevmek,
Dördüncü bâb kalbin aydınlanması,
Beşinci bâb Allâh'ın kuluna verdiği nimetleri görmek,
Altıncı bâb nefsin kusurlarını ve şeytanın tuzaklarını görmek,
Yedinci bâb niyet ve arzuyu Allâh'a itaate yöneltmek.

Eserin girişinde Emir Sultan'dan yer yer bahsedilmesi araştırmacıların bu eseri bir Emir Sultan Menâkıbnâmesi olarak değerlendirmelerine sebep olmuştur (Liman, 2007, s. 47; Utku, 2011, s. 214; Kahraman, 2009, s. 13). Ancak Müzîlü'ş-Şükûk'ta, yukarıdaki bâb adlarından da anlaşılacağı üzere tasavvufî meseleler ele alınmıştır ve bundan dolayı da eser tasavvufî hüviyet taşımaktadır.

Her ne kadar bazı eserlerde, “Zâhirüñi halk begendi süfî
koydurduñ aduñ / Bâṭınuñ daḡı arıḡıl varısa Ḥaḡ'dan uduñ ” beytinin
Müzîlü'ş-Şükûk'ta geçtiği (İsmail Belig, 1287, s. 80; Atlansoy, 1998,
s. 242; Tek, 2007, s. 82) ifade ediliyorsa da bu bilgi yanlıştır.
Hüsâmeddin Bursevî mezkur eserinde “daḡı Türkî kelimât-ı
manzûmeleri daḡı vardır ki manîdârlar olub cümleden biri bu beyt-i
şerîf ki” (Hüsâmeddin Bursevî, vr. 89b) izahıyla yukarıdaki beyti
vermektedir. Nimetullah Efendi ise “Bu beyit daḡı Ḥâce
hazretinüñdür.” (Nimetullah Efendi, vr. 50a) demektedir ki bu
ifadelerden Hasan Hâce'nin Müzîlü'ş-Şükûk'un haricinde de
eserlerinin mevcudiyeti anlaşılmaktadır. Yukarıdaki beyitle Sülûk-i
Âşıkîn'in 65. vараğının a yüzünün 12. satırında yer alan “Adum çün

oldı halka şeyh efendi /Ne bilsün beni bu halk eyü şandı” beyti birbiriyle paralellik göstermektedir. Ancak yukarıdaki beyit gerek Sülûk-i Âşıkîn’de gerekse de ilâhiyât içinde yer almamaktadır. Aşağıda da bahsedileceği üzere ilâhiyâtındaki eksikliklerin mevcudiyeti bu meseleyi açıklar niteliktedir.

2.2. Sülûk-i Âşıkîn

Hasan Hâce’nin bilim dünyasına tanıtılmamış, tasavvufla ilgili Türkçe kaleme aldığı bir eseridir. Tarafımızdan yayıma hazırlanan eser, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesinde 05 Ba 509 numarayla kayıtlı bir mecmuanın içinde 36^b-133^b sayfaları arasında yer almaktadır. Sülûk-i Âşıkîn’den önce Yahya b. Bahşi’nin Menâkıb-ı Emîr Sultân adlı eserinin eksik bir nüshası, sonra ise Hasan Hâce’nin ilâhiyâtı bulunmaktadır. Mecmuanın sonunda müellifi meçhul bir “Kıssa-i Mûsâ” vardır. Mecmuanın, sondaki kayıttan “Kaya” isimli bir müstensih tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Mecmuadaki eserlerin muhtevassından Kaya’nın Buhariyye tarikatına mensup bir derviş olduğu söylenebilir.

Mensur ve manzum kısımlardan oluşan eser tasavvufla alakadar olup müritlerin yetiştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Aşk, remz, sır, terbiye, mürebbi, nefsin mertebeleri, kurb, şeriat, tarikat, marifet, hakikat gibi tasavvuf mevzuları ile seccade, ibrik, rüya, asa, hırka gibi tarikat adabı ile ilgili konuların anlatıldığı eserde Hallac-ı Mansur, İmam Şibli, Hasan-ı Basrî, Rabiâtü’l-Adeviyye, Feridüddin Attar, Zinnun-ı Mısrî, Süfyan-ı Sevri, İbrahim Edhem, Hz. Süleyman, Bayezid-i Bistami, Hz. Aişe ve Hz. Hadice gibi pek çok tanınmış kişinin menkıbeleriyle bu konular örneklendirilmiştir.

Her ne kadar Şeyhi’nin Harname isimli alegorik eseri meşhur olsa da, Sülûk-i Âşıkîn’de de Hasan Hâce’nin pek çok manzum hikâyesi yer almaktadır. Bahri yumurtalarına bas-tırılmış tavuğun hikâyesi, terbiye edilmiş bir çetüğün hikâyesi, Hallac-ı Mansur’la sohbet eden tarağın hikâyesi, Hz. Musa’nın kelp ile başından geçenlerin hikâyesi bunlardan bazılarıdır. Mesnevi tarzında yazdığı hikâyelerle Hasan Hâce müritlerini terbiye etmeyi amaçlamış, bunun için de eserinde sade bir dil kullanmıştır.

Hasan Hâce’nin bu eserinde terbiyenin ayrı bir yeri vardır. O Rabb’in insanları çeşitli hadiseler ve kişiler vasıtasıyla imtihan değil de terbiye ettiğini ifade etmekte ve terbiyeyi 61^b/9-13 arasında şöyle anlatmaktadır:

Her kemâlile mükemmel eyledi
Her kemâlât terbiyyetledür didi

Terbiyyetdür her rümûzı añladan
Terbiyyetdür cümle fi'li işleden

Terbiyyetdür her edebi öğreden
Terbiyyetdür şan'atı taşşîl iden

Terbiyyetdür her 'ulûmı bildüren
Terbiyyetdür cevheri arı kılan

Terbiyyetdür bu 'âlemde hüner
Terbiyyetdür kılan kişi nâmu-ver

Eserde manzum anlatıların dışında yer yer ilahiler de mevcuttur. Coşkun, aşkın bir tarzda yazılan ilahiler gerek içerik, gerekse şekil olarak Yunus'un ilâhiyâtının etkisi altındadır. Bazılarında mahlas yer almamakta, bazılarında ise Hasan veya Hasan Halvetî isimleri geçmektedir. Üsluptan ziyade içeriğe önem veren Hasan Hâce, 130b/8-10'da geçen aşağıdaki ifadelerden kendi noksanına bakılmamasını istemektedir.

Dimeye kim işbu beytün naşşı var
Ehl-i 'ırfân naşşına kılmaz nazar

Olmadı bir beyti tamâm nazmile
Her birinde vardur eksügi bile

Her kişi-kim gördüğün eksük bile
Gerek evvel kendü eksüğün bile

Eserin telif tarihi belli olmasa da “Geçdi kırkı çünki artuğ çäre yok / Geçeni döndermege müdâre yok” (Hasan Hâce, a, vr. 131a) ifadesinden Hasan Hâce'nin onu kırklı yaşlarında ve eserde bir tarikat önderi üslubu bulunmasından da Emir Sultan'ın vefatından sonra, yani 1430'lu yıllarda kaleme almış olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. İlâhiyâtı

Yukarıda bahsedilen mecmuanın 134a-146a sayfaları arasında üçü eksik, ikisi mahlassız olmak üzere toplam otuz ilahi mevcuttur. Şair, ilahilerinde Hasan, Hasan Halvetî ve Dervîş Hasan Halvetî mahlaslarını kullanmaktadır (Hasan Hâce, c, vr. 134b-145b).

Yazmanın fiziki incelemesinde cildin arkası ile içindeki sayfalar arasındaki farkın beş milimetre kadar olduğu tespit edilmiştir. Bahsedilen otuz ilahiden üçünün eksikliği ya-

nında mecmuadaki diğer eserlerde bir noksanlığın bulunmaması, kayıp kısmın ilahilerden olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan da basit bir hesapla Hasan Hâce'nin yüzün üzerinde ilahisinin varlığından bahsedilebilir.

İlâhiyât içindeki “il” ve “duñ” redifli iki ilahi Sülûk-i Âşıkîn'de de yer almaktadır. Her iki eserdeki ilahiler arasında istinsah farkları dikkat çekicidir. İlahilerde farklılıkların bulunması Hasan Hâce'nin ilahilerinin muritlerce devrinde okunup ezberlendiği ve bu sebeple de değişikliğe uğramış olabilecekleri düşüncesini bizde uyandırmaktadır.

Tarafımızdan yayıma hazırlanan ilahiler, lirik, içten bir havayla yazılmıştır. Bu bakımdan Yunus'un tarzına benzemekte, devrinin Tekke edebiyatı mümessilleri Eşrefoğlu Rumi, Hacı Bayram, Aşık Yunus, Nizamoğlu gibi şairlerin eserleriyle paralellik göstermektedir.

Sanattan ziyade anlaşılabilirliği ve içeriği önemseyen Hasan Hâce ilahilerini sade bir dille yazmıştır. Emir Sultan Hazretlerinin de bir ilahisinin varlığı ve devrinde pek çok tarikat ehlinin şiir ile irşat faaliyetinde bulunması Hasan Hâce'yi bu vadiye sevk etmiş olmalıdır.

Sonuç

Döneminin mühim mutasavvıflardan biri olan Hasan Hâce, Emir Sultan Dergâhındaki faaliyetleri intizam içinde yürütmüş, Buhariye'nin pîr-i sânisî olmuştur. Yazdığı eserleri ve gösterdiği faaliyetlerle Dergâhın kurumsallaşmasını sağlamış, müritleri irşat, sevenleri islah etmiştir.

Hasan Hâce'nin Tasavvufî Türk Edebiyatının gelişimine de katkısı büyük olmuştur. Bu alanda yazdığı üç eseri ile gönüllere ve akıllara hitap etmiş, Türkçe eserlerinde dili güzel kullanmış ve geleneği inşa edenlerden biri olmuştur.

Hasan Hâce'nin eserleri tasavvuf tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Onun eserlerinden Osmanlı Devleti'nin ikinci Şeyh Edebalî'si olan Emir Sultan'ın Dergâhı ve tasavvufî fikriyatı hakkında çok şeyler öğrenilmektedir. Emir Sultan Dergâhının yukarıda da bahsedilen çeşitli sebeplerle farklı tarikatlarla geçmesi, Buhariyye tarikatı hakkındaki bilgilerin günümüze yeterince ulaşamaması neticesini doğurmuştur. Bunun için “Hasan Hâce'nin eserleri Emir Sultan Hazretlerinin anahtarı hükmündedir.” denebilir.

KAYNAKÇA

- Algül, H. (2007). Emir Sultan Hazretleri ve Geleneksel Erguvan Bayramı. Enes Keskin (Ed.), *Emir Sultan ve Erguvan “Toplumsal Bir Çağrı”*, (s. 97-103). Bursa: Ulu-dağ.
- Atlansoy, K. (1998). *Bursa Şairleri Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*. Bursa: Asa.

- Baba, Mustafa O. (1991). *Menâkıb-ı Emir Sultan (Metin-İnceleme-Gramer-İndeks)*. (Basılmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1972). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral.
- Delilbaşı, M. ve Arıkan, M. (2001). *Hicrî 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hasan Hâce (a). *Sülûk-i Âşıkân*. Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, no: 05 Ba 509/2.
- Hasan Hâce (b). *Müzîlî'ş-Şükûk*. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Ulucami Kısım, no: 1701.
- Hasan Hâce (c). *İlâhiyât*. Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, no: 05 Ba 509/3.
- Hüsâmeddîn Bursevî. *Menâkıb-ı Emir Sultân*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Pertev Paşa Koleksiyonu, no: 457.
- İsmail Belig Efendi-i Bursevî (1287). *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân*. Bursa: Hüdavendigâr.
- Kahraman, N. (2009). *Menâkıb-ı Emir Sultan (Hüsâmeddin Bursevî) İnceleme ve Metin*. (Basılmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Liman, H. (2007). Emir Sultan Menâkıbnâmeleri ve Yahyâ bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Cevâhîr Adlı Eseri. Enes Keskin (Ed.), *Emir Sultan ve Erguvan "Toplumsal Bir Çağrı"* (s.47-50). Bursa: Uludağ.
- Lowry, Heath W. (2008). *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550 Kuzey Yunanistan'ın Fethi İskânı ve Altyapı Gelişmesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.
- Mehmed Mecdî (1269). *Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Mehmed Süreyya (1308). *Sicill-i Osmanî* (1. Cilt). İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Mehmed Şemseddin (1997). *Yâdigâr-ı Şemsî Bursa Dergâhları*. Mustafa Kara ve Kadir Atlansoy (Haz.). Bursa: Uludağ.
- Nimetullah Efendi. *Menâkıb-ı Emir Sultân*. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi Koleksiyonu, no: 1112.
- Ocak, Ahmet Y. (1997). *Menâkıb-nâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2011), *Sefîne-i Evliyâ* (1. Cilt), Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (Haz.). İstanbul: Kitabevi.
- Taşköprizâde (1975). *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbü'l-İlmiyye.
- Tek, A. (2007). Emir Sultan Dergâhı Postnişînleri. Enes Keskin (Ed.), *Emir Sultan ve Erguvan "Toplumsal Bir Çağrı"* (s. 81-93). Bursa: Uludağ.

- Türer, O. (2005). Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı. Ahmet Yaşar Ocak (Haz.), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler (207-246)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Utku, M. (2011). *Emir Sultan Hazretlerinin Menkıbeleri*. İstanbul: Uludağ.
- Uzunçarşılı, İsmail H. (1982). *Büyük Osmanlı Tarihi* (1. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yahya b. Bahşî. *Menâkıb-ı Cevâhir*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, no: 4559.
- Yazıcı, M. (2002). *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım*. (Basılmamış yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
- Zeynelâbidîn b. Hacı Kasım. *Menâkıbü'ş-Şerîf Hazret-i Emîr Sultân*. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, no: 1060.